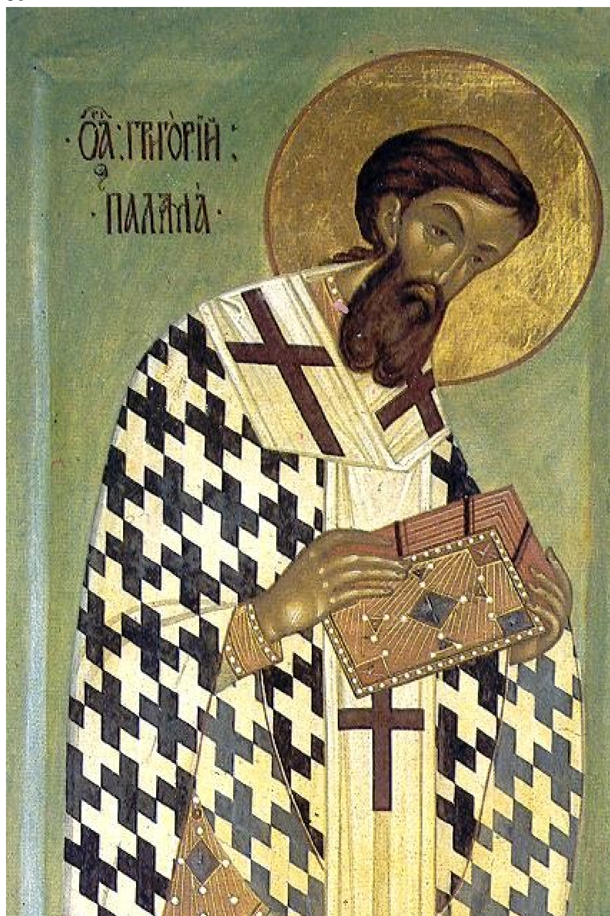
Energiile necreate în opera Sfântului Grigore Palama

Seminarul Teologic Liceal Ortodox
„Veniamin Costachi”

– Lucrare de atestat –

Îndrumător: Pr. Prof. Păvăleanu Vasile
Candidat:Mihoc Cătălin
Mănăstirea Neamț 2009

Sfântul Grigore Palama Arhiepiscopul Tesalonicului

Cuprins

Argument

Mi-am ales tema „Energiile necreate în opera Sfântului Grigore Palama” pentru a înțelege noțiunea de energie necreată şi, cu această ocazie, de a citi viața şi o parte din operele Sfântului Grigorie Palama, călugăr isihast din secolul al XIV-lea. Sfântul Grigorie poate servi drept model de viață ascetică pentru toți călugării isihaşti.

De-a lungul timpului, unii călugării din mănăstirile athonite, numiți şi isihaşti, care se îndeletniceau cu lucrarea trezviei şi a rugăciunii neîncetate, "Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluieşte-mă pe mine păcătosul!", au ajuns să vadă lumina necreată a lui Dumnezeu. Cu timpul au apărut şi unii adversari ai isihaştilor, care negau posibilitatea vederii lui Dumnezeu, spunând că Dumnezeu nu poate fi văzut de către om, dând astfel naştere unei noi probleme în Biserică. Aceştia respingeau distincția dintre ființă şi energii în Dumnezeu, excluzând orice posibilitate de comuniune reală a omului cu Dumnezeu. Cineva trebuia să ia inițiativa şi să vorbească de posibilitatea cunoaşterii şi a unirii cu Dumnezeu. Trebuia să afirme că nu există natură (ființă) nelucrătoare, care să nu se manifeste în afară prin energii.

Acest cineva a fost ***Sfântul Grigorie Palama.*** El ***a răspuns că isihaştii nu văd Fiinţa lui Dumnezeu, ci energiile necreate care se revarsă din Fiinţa Lui.*** Tot Sfântul învăţa că numai inexistenţa este nelucrătoare şi neenergetică. Orice persoană poate fi cunoscută prin lucrările sau manifestările ei.

Sfântul Grigorie Palama vede în lucrările lui Dumnezeu relaţiile lui cu altceva, deci relaţiile cu lumea creată. Natura dumnezeiască nu este însă relaţie, fiind aşezată peste toate. Nu lucrarea se cunoaşte din fiinţă, zice Palama, ci fiinţa se cunoaşte din lucrare. Fiinţa rămâne dincolo de orice relaţie, de orice împărtăşire.

În această lucrare mi-am propus să expun şi să adâncesc, învăţătura cu privire la energiile necreate, şi, datorită contribuţiei substanţiale la clarificarea acestei probleme, ***am ales opera Sfântului Grigorie Palama, supranumit „teologul energiilor necreate" şi socotit „luminător ortodoxiei, întăritor evlaviei şi învăţător"[1], să ne îndrume şi să ne lumineze.***

Introducere:

Viaţa şi activitatea Sfântului Grigorie Palama

Sfântul Grigorie Palama, Arhiepiscopul Tesalonicului, s-a născut în anul 1296 în Constantinopol. Tatăl Sfântului Grigorie a devenit un important demnitar la curtea lui Andronicus al II-lea Paleologul (1282-1328), dar a murit la scurt timp, Andronicus devenind turorele copilului Grigorie rămas orfan. Înzestrat cu abilităţi intelectuale şi ambiţie, Grigorie a stăpânit toate subiectele de studiu care făceau parte la vremea aceea din cursul complet de educaţie superioară medievală. Împăratul spera ca tânărul să se îndrepte spre munca în cadrul guvernului, dar Grigorie, abia împlinind 20 de ani, s-a retras în Muntele Athos în anul 1316 (după unele surse 1318) devenind novice la Mănăstirea Vatoped, sub îndrumarea monahicească a Părintelui Nicodim de la Vatoped[2] (prăznuit în 11 iulie). Acolo a fost tuns şi a pornit pe calea sfinţeniei. Un an mai târziu, Sfântul Evanghelist Ioan Teologul i-a apărut în vis şi i-a promis că-l va proteja pe calea sa duhovnicească. Mama şi surorile lui Grigore au devenit şi ele

[1] Troparul Sf. Grigorie Palama din Duminica a doua a postului Paştilor, *Triod*, ed. a VII-a, E. I. B. M. B.O. R., 1970, pag. 255;

[2] Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, *Viaţa şi învăţătura Sfântului Grigorie Palama*, Editura Scripta, anul 1993., p. 11;

călugăriţe. După săvârşirea Părintelui Nicodim, Sf. Grigore a stat opt ani sub îndrumarea duhovnicească a Părintelui Nichifor iar după moartea Părintelui Nichifor, Grigorie s-a tranferat la Lavra Sf. Atanasie Athonitul (prăznuit în 5 iulie). Aici a slujit la trapeză şi apoi a devenit cântăreţ în biserică. După trei ani s-a mutat la schitul Glossia[3], nevoindu-se pentru a atinge perfecţiunea spirituală. De la stareţul mănăstirii a învăţat meşteşugul rugăciunii neîncetate pe care o practică monahii, începînd cu marii pustnici ai deşertului din sec. al IV-lea, Evagrie Ponticul şi Sf. Macarie al Egiptului (prăznuit în 19 ianuarie).

Mai târziu, în sec. al XI-lea, Sf. Simeon Noul Teolog (prăznuit în 12 martie) a dat indicaţii amănunţite despre activitatea mentală pentru cei care practicau rugăciunea exterioară, iar sfinţii din Athos au pus-o în aplicare. ***Practicarea rugăciunii minţii sau a inimii pentru care este nevoie de solitudine şi linişte se numeşte isihasm (de la grecescul „hesychia" care înseamnă calm şi linişte), iar practicanţii se numesc isihaşti.***

În timpul şederii sale în Glossia viitorul ierarh Gregore a fost complet absorbit de spiritul isihast acesta devenind noul său mod de viaţă. În anul 1326, datorită ameninţării invaziei turce, el împreună cu ceilalţi fraţi ai schitului s-au retras în Tesalonic, unde a fost hirotonit ca preot[4].

Sf. Grigore a combinat îndatoririle sale preoţeşti cu viaţa de pustnic. Cinci zile pe săptămână le petrecea în linişte şi rugăciune iar sâmbăta şi duminica venea în mijlocul oamenilor, slujind sfintele slujbe şi predicînd, smulgînd oamenilor sentimente de iubire dar şi multe lacrimi prin cuvintele sale. Uneori participa la întrunirile duhovniceşti ale tinerilor educaţi conduse de viitorul patriarh Isidor. După reîntoarcerea din Constantinopol, Sf. Grigore a găsit un loc potrivit în care să vieţuiască în solitudine, lângă Tesalonic, la Veria[5]. Aici a adunat în jurul lui în timp scurt mai mulţi călugări, pe care i-a îndrumat timp de cinci ani.

În 1330 – 1331 se duce din nou în Muntele Athos, silit de incursiunile sârbilor, şi se aşează în Lavra schitului Sfântul Sava[6]. Tot în anul 1330 au avut loc importante evenimente în viaţa Bisericii de Răsărit, în urma cărora Sf. Grigore a fost plasat printre cei mai importanţi apologeţi universali ai ortodoxiei, fiind foarte renumit ca profesor al isihasmului.

Prin 1330 învăţatul călugăr Varlaam sosea în Constantinopol din Calabria, Italia. Acesta a fost autorul unor tratate de logică şi astronomie, fiind renumit pentru calităţile sale oratorice ieşite din comun. Varlaam a primit o catedră la universitatea din capitală şi a început să adâncească studiul scrierilor Sf. Dionisie Areopagitul (prăznuit în 3 octombrie), a cărui teologie "apofatică"

---

[3] Ibidem, p. 12;

[4] *Viaţa şi nevoinţele celui între sfinţi Părintele nostru Grigorie Palama Arhiepiscopul Thessalonicului*, în *The Lives of the Pillars of Orthodoxy*, published by Holy Apostles Convent and Dormition Skete, Buena Vista, Colorado, USA, 1990, traducere de Constantin Făgeţean, Editura Egumeniţa, p. 25;

[5] Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, *op. cit.*, p. 12;

[6] Ibidem;

(„negativă”, în contrast cu „katafatică” sau „pozitivă”) era în mod egal apreciată atât în Bisericile de Răsărit cât şi în cele de Apus.

La scurt timp, Varlaam a călătorit la Muntele Athos, unde s-a familiarizat cu viața spirituală a isihaştilor. Susținând imposibilitatea cunoaşterii esenței lui Dumnezeu, el a declarat că rugăciunea minții era o eroare eretică. În călătoriile sale la Constantinopol şi Tesalonic, călugărul Varlaam a intrat în dispute cu călugării, încercând să demonstreze natura materială creată a luminii din timpul Schimbării la față a Mântuitorului de pe Muntele Tabor. Acesta ridiculiza învățăturile călugărilor despre metodele rugăciunii şi despre lumina necreată văzută de isihaşti.

Sf. Grigore, la rugămintea călugărilor athoniți, a răspuns prin admonestări verbale la început, dar văzând că nu au nici un rezultat, a început să aştearnă pe hârtie argumentele sale teologice. Astfel a apărut Triade în apărarea sfinților isihaşti (1338). Prin 1340 sfinții din Muntele Athos au compilat, cu ajutorul sfântului, un răspuns general împotriva atacurilor lui Varlaam, grupat sub titlul *Tomul Aghiorit*[7]. La Sinodul din Constantinopol din 1341 ținut la Biserica Sf. Sofia, Sf. Grigore a polemizat cu Varlaam, axându-se pe ideea naturii luminii de pe Muntele Taborului. În 27 mai 1341 ***Sinodul a fost de acord cu punctul de vedere al Sf. Grigore, şi anume că, Dumnezeu, de neatins prin esența Sa, ni se descoperă prin energiile Sale direcționate spre lume şi percepute de noi, cum a fost lumina de pe Muntele Taborului, dar acestea nu sunt nici materiale şi nici create.*** Ipotezele lui Varlaam au fost condamnate ca erezii, acesta fiind anatemizat şi izgonit în Calabria.

Dar disputele dintre Palamiți şi Varlaamiți erau departe de a se fi încheiat. Acestora din urmă li s-au alăturat discipolul lui Varlaam, călugărul bulgar Akyndinos, precum şi Patriarhul Ioan XIV Kalekas (1341-1347); împăratul Andronicus III Paleologul (1328-1341) înclina şi el spre punctul lor de vedere. Akyndinos, al cărui nume însemna „cel care nu face rău”, de fapt a cauzat un mare rău prin învățăturile sale eretice. Akyndinos a scris o serie de mici tratate în care îi denunța pe Sf. Grigore şi pe călugării athoniți drept provocatori de tulburări în cadrul Bisericii. La rândul său, sfântul a scris un răspuns detaliat în care demonta erorile lui Akyndinos. Însă patriarhul îl susținea pe Akyndinos şi l-a numit pe Sf. Grigore vinovat de toate tulburările din cadrul Bisericii. În 1344 l-a închis în temniță timp de patru ani. În 1347, când Ioan al XIV-lea a fost înlocuit de Isidor (1347-1349), Sf. Grigore a fost eliberat şi numit Arhiepiscop al Tesalonicului[8].

În 1351 Sinodul din Vlaherne a apărat cu solemnitate caracterul ortodox al învățăturilor sale, însă poporul nu l-a acceptat uşor pe Sf. Grigore, astfel încât el a trebuit să se mute dintr-un loc în altul. Într-una din călătoriile sale la Constantinopol pe un vapor bizantin, a căzut în mâinile turcilor. Chiar în captivitate, Sf. Grigore a predicat atât prizonierilor creştini cât şi răpitorilor săi

[7] Sfântul Grigorie Palama, *Filocalia a VII-a*, p. 207 – 208;
[8] Ibidem, p. 211;

musulmani. Hagarenii au fost uimiți de înțelepciunea cuvântului său, dar musulmanii nu au putut suporta acestea şi l-au bătut, ba chiar l-ar fi omorât cu plăcere dacă n-ar fi nădăjduit într-o răscumpărare mare. La un an, Sf. Grigore a fost răscumpărat şi s-a întors la Tesalonic.

Sf. Grigore a făcut multe minuni în cei trei ani dinaintea morții sale, vindecînd mulți bolnavi. ***În ajunul morții sale, Sf. Ioan Gură de Aur i-a apărut într-o viziune, adresîndu-i cuvintele: „Spre înălțimi! Spre înălțimi!" Sf. Grigore Palama a adormit întru Domnul în 14 noiembrie 1359.***

A fost canonizat la nouă ani de la moartea sa. Moaştele Sfântului Grigorie Palama se păstrează la Tesalonic. Este prăznuit de două ori pe an: pe 14 noiembrie şi în duminica a doua din Postul Mare.[9]

Isihasmul

Originea şi istoria termenului

Originea termenului „hesychasmos" şi a celorlalți termeni înrudiți („hesychastes", „hesychia" şi „hesychazo") nu este foarte sigură. Conform Lexoconului Lampe (*A Patristic Greek Lexicon*) termenii de bază „hesychia" şi „hesychazo" apar încă în secolul al IV-lea la Părinții Bisericii (la Ioan Hrisostomul şi la Părinții Capadocieni).

Termenul mai apare la Evagrie Ponticul (345 – 399), un scriitor care aparține tradiției deşertului, deşi această tradiție folosea de obicei termenul „anahoret" pentru practicantul retragerii.

De asemenea, termenul „hesychast" mai era folosit în secolul al VI-lea în Palestina, în *Viețile* lui Chiril din Scithopolis, cu referire la sfinți care proveneau din Capadocia.

[9] *Viața şi nevoințele celui între sfinți Părintele nostru Grigorie Palama Arhiepiscopul Thessalonicului*, în *The Lives of the Pillars of Orthodoxy*, published by Holy Apostles Convent and Dormition Skete, Buena Vista, Colorado, USA, 1990, traducere de Constantin Făgețean, Editura Egumenița, p. 27;

În perioada Împăratului Iustinian (secolul al VI-lea) termenii „hesychast” şi „anchorite” devin sinonimi. Astfel, sunt folosiţi sistematic de către Sf. Ioan Sinaitul (523 – 603).

Se pare că termenul semnifică în mod particular integrarea repetării continue a rugăciunii lui Iisus în practica de asceză mentală, folosită încă de Părinţii pustiei din Egipt.

Din secolul al XIV-lea, termenul se referă în mod precis la repetarea Rugăciunii lui Iisus în practicarea ascezei mentale, asistată de anumite tehnici psihofizice, în mediul monastic din Muntele Athos.

Potrivit tradiţiei, întemeietorul în Athos al mişcării a fost Grigore Sinaitul, un călugăr născut, se pare în Asia Mică şi care a umblat o vreme îndelungată în Orient, apoi prin insulele Mediteranei, la Athos şi la Constantinopol, pentru a se stabili după 1325, la Paroria, în Tracia de răsărit unde va şi muri pe la 1356.

Descrierea Isihasmului

Isihasmul a pornit sub influenţa scrierilor lui Pseudo-Dionisie Areopagitul (sec. V) şi a lui Simeon Noul Teolog († 1022) în Muntele Athos, unde unii monahi se dedară vieţii contemplative[10].

Potrivit tezelor isihaste, comuniunea omului cu Dumnezeu (legătură iniţial existentă, dar deteriorată prin păcatul primordial) se poate reface printr-un efort către obţinerea purităţii primordiale, efort ascetic ce presupune două trepte consecutive.

Prima este „praxisul”, care constă în urmărirea strictă a pildei unor monahi exemplari, stăpânirea propriului eu, supunerea la privaţiuni şi probe ascetice. Rezultatul era achiziţionarea unei bune discipline psihice.

Regenerarea morală este ţinta celei de a doua etape, în cadrul căreia, printr-o supremă concentrare interioară, prin izolare de lumea exterioară, prin meditaţie continuă şi prin practicarea rugăciunii mentale (specifică isihaştilor), se poate ajunge la purificare, resurecţie spirituală şi starea de extaz ce îngăduie vederea lumii divine (care, în concepţia lui Sfântului Grigorie Palama, este identică cu cea apărută pe muntele Tabor).

Isihasmul este prin urmare atât o teorie cât şi o practică religioasă. În sens isihast, teologia nu este numai un discurs despre Dumnezeu, este în acelaşi timp şi un mod de viaţă creştin. ***Teolog este cel care nu rămâne la a cunoaşte dogma şi canoanele, ci mai ales le practică, trăind el însuşi în Iisus Hristos.*** Astfel, ***în Isihasm creştinismul este în primul rând experienţă. Potrivit***

[10] Michelina Tenace, *Creştinismul Bizantin. Istorie, teologie, tradiţii monastice*, traducere de Alexandru Cistelecan, Editura Cartier istoric, Bucureşti, anul 2005, p. 22;

isihasmului, Dumnezeu poate fi cunoscut, deoarece omul este părtaş la energia divină necreată, adică la harul lui Dumnezeu.

Metoda sau practica isihastă se realiza astfel: călugării dedaţi acesteia se retrăgeau în locuri singuratice şi prin concentrarea gândului la rugăciune se ridicau mai presus de impresiunile simţurilor şi de tot ceea ce îi înconjura, pentru ca prin contemplare continua să vadă lumina dumnezeiască cea necreată, pe care au văzut-o Sfinţii Apostoli Petru, Iacob şi Ioan, la schimbarea la faţă pe Muntele Taborului (Mt. 17, 1 – 8; Mc. 9, 2 – 9; Lc. 9, 28 – 36), spre a realiza astfel o mai mare apropiere de Dumnezeu. Această lumină strălucitoare nu este o lumină fizică ci o lumină dumnezeiască. Isihaştii ajungeau la această stare doar printr-un exerciţiu mental repetat constând în rostirea şi repetarea continuă a unei scurte rugăciuni, această scurtă rugăciune fiind cunoscută astăzi drept ***Rugăciunea inimii: „Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluieşte-mă pe mine păcătosul”.***

Miezul doctrinei isihaste care s-a impus în Ortodoxie consta în faptul că fiinţa lui Dumnezeu, inaccesibilă omului, şi energiile Sale divine nu sunt separate, deşi se deosebesc, ci formează o unitate, dar până la om ajung energiile sau puterile divine, nu fiinţa Dumnezeirii, căci Dumnezeu în fiinţa Sa rămâne inaccesibil oamenilor.

Poziţia lui Varlaam de Calabria este caracteristica Apusului raţionalist, care menţine distanţa dintre divin şi uman, în timp ce învăţătura Sfântului Grigorie Palama e caracteristica religiozităţii răsăritene, care trăieşte pe deplin sentimentul comuniunii celor două lumi.

Susţinătorii isihasmului au fost: Sf. Grigorie Palama, arhiepiscopul Tesalonicului, canonizat sfânt în anul 1368, în sinodul din acest an prezidat de ucenicul sau, patriarhul Filotei Cokkinos (1353 – 1354; 1364 – 1376), fiind sărbătorit în fiecare an în Duminica a II-a din Postul Pastelui; Grigorie Sinaitul († 1346), în Paroria, în munţii Sikar, lângă Adrianopol, Nil Cabasila († 1363), arhiepiscopul Tesalonicului din 1361, care a murit în 1363, fără să îşi fi putut ocupa efectiv scaunul din cauza tulburărilor interne prin care trecea atunci Tesalonicul, nepotul său, Nicolae Cabasila († după 1371), şi arhiepiscopul Simeon al Tesalonicului († 1429)[11].

În secolul al XVIII-lea, isihasmul a cunoscut o nouă înflorire în Biserica Ortodoxă, datorită Sfântului Nicodim Aghioritul († 1804).

Între cei mai mari adversari ai isihasmului au fost: Varlaam din Calabria, Grigorie Achindin, Grigorie şi Nichifor Grigoras († 1360), monahul athonit Dimitrie Kydones († după 1397) şi canonistul Constantin Armenopoulos († pe la 1380)[12].

[11] Michelina Tenace, *Creştinismul Bizantin. Istorie, teologie, tradiţii monastice*, traducere de Alexandru Cistelecan, Editura Cartier istoric, anul 2005, p. 23;

[12] Pr. Prof. Dr. Ioan Rămureanu, *Istoria bisericeasca universală*, E.I.B.M.B.O.R., Bucureşti, anul 1992, pag. 283 – 286;

Polemica şi filosofia isihastă

Veritabilul teoretician şi doctrinar al isihasmului a fost arhiepiscopul de Thessalonic, călugărul athonit Grigorie Palama. El s-a implicat într-o polemică cu călugărul filosof Varlaam din Calabria. Varlaam era interesat de fenomenul isihast şi se documenta în legătură cu metoda psihofizică de meditație din Athos (contemplarea buricului, numită aşa datorită poziției rugăciunii, şi anume cu capul spre buric), culegând informații şi emițând judecăți superficiale cu privire la aceasta. Varlaam spunea că isihaştii confundă inima ca organ fizic cu inima înțeleasă ca centru spiritual al persoanei umane, accentuând că rugăciunea este un fapt mental care nu are nici o legătură cu activitatea corpului.

De asemenea, Varlaam respingea posibilitatea unei cunoaşteri empirice a lui Dumnezeu, spunând că aceasta poate fi numai propozițională.

Sfântul Grigorie Palama răspunde acestor opinii construind, în timpul polemicii, o solidă sinteză dogmatică a ortodoxiei.

Tradiția filozofică a acestui curent conține elemente din gândirea neoplatonicilor. Ideile lui Platon – mai ales interpretările date de neoplatonici – au revenit periodic în atenția filozofilor şi teologilor bizantini, altfel cunoscători exemplari ai tezaurului filozofic elin şi utilizatori ai lui, în limitele îngăduite de credința creştină. Mişcarea isihastă a cărei nume vine de la monahii isihaşti adică aceia care preferau, în locul comunităților călugăreşti, locurile retrase care favorizau asceza şi existența în tăcere, cu rădăcini în epoca bizantină timpurie (practica monastică din Siria şi Palestina ce a arătat de mult elemente pre-isihaste), se va închega într-un sistem al filozofiei bizantine din secolul al XIV-lea.

Isihasmul a mai fost definit şi ca o continuare a cunoscutei lupte dintre „ziloți" şi „politici" sau a celei dintre călugări şi clerul secular, cu câştig pentru primii.

S-a mai spus, după opinia lui F. I. Uspenski, că "explozia" isihastă este şi o continuare a luptei dintre Platonism şi aristotelism. Conflictul fundamental a fost însă alimentat de disputa înverşunată dintre „palamiți" şi „varlamiți".

Două ipostaze l-au făcut celebru pe Varlaam: cea de inamic al lui Palama şi cea de profesor de greacă al lui Petrarca. Un gânditor raționalist, Varlaam a nutrit la şcoala ideilor filozofice şi a logicii lui Aristotel, apreciind silogismele şi capacitatea minții omeneşti de a pătrunde cu sprijinul lor către „natura" lucrurilor.[13]

[13] Dan Horia Mazilu, *Literatura română în epoca renaşterii*, Bucureşti, Ed. Minerva,1984, p. 157;

Energiile necreate

Energiile necreate – lucrările lui Dumnezeu

Prin cuvintele „energii necreate ale lui Dumnezeu" se înțeleg lucrările felurite ale lui Dumnezeu prin care El lucrează şi a lucrat din veac la facerea şi conducerea lumii văzute şi a celei nevăzute. Prin aceste energii sau lucrări necreate, Dumnezeu mişcă creația Sa şi Se mişcă şi El însuşi, rămânând totuşi nemişcat şi neschimbat. Energiile necreate izvorăsc din dumnezeirea comună a celor trei ipostasuri ale Prea Sfintei Treimi. Prin energiile necreate se împărtăşeşte omul de darul lui Dumnezeu, iar nu de ființa Sa, care rămâne pururea neatinsa de vreo zidire a Sa văzută sau nevăzută.

Aceste energii necreate ale lui Dumnezeu se mai pot numi şi lucrări ale lui Dumnezeu. Ca să înțeleagă oricine felurimea acestor energii sau lucrări necreate ale lui Dumnezeu, ***trebuie să ştie şi să înțeleagă că la Dumnezeu energiile Duhului Sfânt sunt nenumărate.Din aceste multe energii este bine a cunoaşte măcar pe unele din ele, care sunt:***

- puterea Sa cea atotcreatoare şi nemărginită (Psalmul 32, 6 şi 13);
- puterea Sa cea atotştiutoare (I Regi 2, 3; Iov 9, 4 şi 12 – 13);
- puterea Sa cea atotsfințitoare (Isaia 57,15; Ieremia 1, 5; Galateni 1,12)etc.
- Alta este puterea Sa cea atotvăzătoare (Psalm 32,13),
- alta este puterea Sa cea atotcuprinzătoare şi
- alta este pronia Lui după cuvântul: „Cel ce dă hrană la tot trupul..." (Psalm 135, 25).

Toate aceste energii sau puteri ale lui Dumnezeu izvorăsc din ființa Sa. Prin ele Dumnezeu trimite darurile Sale cele necreate la toate zidirile care lucrează în multe feluri în toate cele văzute şi nevăzute.

Lucrează în toata zidirea precum voieşte şi precum ştie că este de folos. Prin dumnezeieştile energii, „pe îngeri îi face duhuri şi pe slugile Sale pară de foc"; planetele şi întreg universul le conduce, iar pe oameni îi umple de înțelepciune, de credință şi de tot felul de daruri, spre mântuire.

La creştinii cei botezați în numele Prea Sfintei Treimi, lucrează prin darul cel felurit al Duhului Sfânt (I Corinteni 12, 4-6), iar la popoarele păgâne lucrează prin pronia, prin mila şi nemărginita Sa putere şi înțelegere (Romani 9, 15 – 16), căci Dumnezeu nu este numai al creştinilor, ci al tuturor popoarelor (Psalm 116,1 – 2).

Harul Prea Sfântului Duh este una dintre energiile divine şi face pe creştini, prin Botez, fii ai lui Dumnezeu după dar (Tit 3, 3 – 5; Ioan 3,1), iar harul Duhului Sfânt, după care primim înfierea cea după dar, vine la noi prin energia cea atotsfinţitoare a lui Dumnezeu. Nu se trimite fiinţa lui Dumnezeu la om, ci harul, după cum zice dumnezeiescul părinte Ioan Gura de Aur că ***„Dumnezeu nu se trimite, ci harul. Nu Duhul curge din har, ci harul curge din Duh”***[14].

Darul Sfântului Duh, care se trimite la Sfântul Botez prin lucrarea lui Dumnezeu cea atotsfinţitoare, lucrează în om după măsura credinţei lui, fiindcă el este făgăduit de Dumnezeu celor ce vor crede în El (Isaia 44, 3; 59, 11; Iezechiel 36, 27). ***Darul Sfântului Duh se dă omului care se roagă, crede în El şi se pocăieşte de păcatele sale*** (Luca 11,13; Fapte 8,15; 2, 38).

Însă darul Prea Sfântului Duh se depărtează de om din cauza păcatelor sale grele. Dar dacă omul îşi cunoaşte greutatea păcatelor sale şi se va întoarce din toată inima cu credinţă tare spre Dumnezeu, atunci – prin energia lui Dumnezeu cea atotsfinţitoare – iarăşi va dobândi de la Dumnezeu darul Prea Sfântului Duh pe care l-a pierdut prin păcat. Iar de va rămâne creştinul în păcate grele şi nu se va întoarce prin pocăinţă şi fapte bune către Prea Bunul Dumnezeu, unul ca acela rămâne în osândă şi întuneric faţă de darul lui Dumnezeu. Căci Dumnezeu nu mântuieşte cu sila pe om, căci El nu este spărgător de uşi (Apocalipsa 3, 20).

Până la Sfântul Grigorie Palama, Sfinţii Părinţi cei vechi şi mari luminători, ca Sfântul Vasile cel Mare, Sfântul Grigore Cuvântătorul de Dumnezeu, Sfântul Ioan Gură de Aur, Sfântul Atanasie cel Mare şi mulţi alţii ziceau că energiile necreate ale lui Dumnezeu sunt lucrări şi desăvârşiri ale însuşirilor Lui[15].

Energiile divine lucrează taina mântuirii în oameni prin darul Duhului Sfânt şi prin darurile ce izvorăsc din El. Căci atât harul cât şi darurile harului sunt energii necreate ale lui Dumnezeu.

Înţelepciunea şi atotştiinţa lui Dumnezeu sunt şi ele desăvârşite energii ale Sale (I Regi 2, 3; Iov 12, 13; Pilde 8, 14). Înţelepciunea lui Dumnezeu este preaînaltă (Iov 21, 22; 28, 24; Daniel 2, 21; Fapte 15, 18). Înţelepciunea şi ştiinţa lui Dumnezeu sunt nerătăcitoare (Iov 36, 3). Înţelepciunea lui Dumnezeu este nemărginită şi nemăsurată (Psalm 91, 5; Psalm 146, 3; Isaia 40, 28; Romani 11, 33); este mai presus de înţelegere (Psalm 138, 5 – 9), nu are hotar şi lucrează în creaţia lui Dumnezeu în multe feluri (Efeseni 3, 10).

Atât înţelepciunea cât şi pronia lui Dumnezeu sunt energii dumnezeieşti necreate şi Dumnezeu lucrează mai presus de mintea omului după voia şi planurile Lui necunoscute de noi (Ieremia 32, 19; I Corinteni 1, 21).

Toată înţelepciunea oamenilor vine de la Dumnezeu (Facere 41, 38 – 39; Ieşire 28, 3; 31, 3 – 6). ***Deosebirea între înţelepciunea lui Dumnezeu şi cea a***

[14] Sfântul Grigorie Palama, *Filocalia a VII-a*, Bucuresti,1977, p. 218;
[15] Pr. Prof. Ioan Bria, *Dicţionar de Teologie Ortodoxă*, E. I. B. M .B. O. R., Bucureşti, 1981, p. 141-143;

oamenilor este că înțelepciunea lui Dumnezeu este preasfântă şi nemărginită pentru că izvorăşte din ființa Lui cea necreată şi atotcuprinzătoare (Romani 11, 33; Psalm 91, 4 – 5); ***iar înțelepciunea oamenilor credincioşi şi sfinți este izvorâtă din darul Duhului Sfânt dat lor de Dumnezeu, fiind mărginită şi după măsura credinței fiecăruia*** (Facere 18, 19; I Regi 16, 12 – 13; II Paralipomena 16, 9; Iov 14, 16).

Duhul este unul, iar darurile sunt împărțite şi felurite, după vrednicia fiecăruia (I Corinteni 12, 4). La fel şi lucrările sunt felurite, dar acelaşi Dumnezeu lucrează toate întru toți (I Corinteni 12, 6). ***Dacă darurile şi lucrările Duhului sunt felurite, apoi şi energiile necreate prin care Dumnezeu trimite darurile Sale celor sfinți şi credincioşi sunt felurite. Căci prin energia sfințeniei îi sfințeşte, prin energia cea duhovnicească şi atotluminătoare îi luminează, şi prin energia proniei Sale poartă grijă de ei. Căci darurile lui Dumnezeu sunt felurite, dar din acelaşi Duh Sfânt izvorăsc.***

De la zămislire, în cei mai mulți oameni lucrează numai energia sau puterea lui Dumnezeu atotcreatoare, apoi pronia şi altele. Iar darul Prea Sfântului Duh, prin care omul devine fiu al lui Dumnezeu după dar, îl primeşte când se botează în numele Prea Sfintei Treimi (Tit 3, 3 – 5; I Ioan 1, 2; Fapte 2, 38). ***Celelalte daruri diferite, precum al înainte-vederii, al proorociei şi al vindecărilor se dau ulterior omului de la Dumnezeu după voia Lui*** (I Corinteni 12, 11) ***şi după măsura credinței*** (Galateni 3, 5), ***pentru întărirea Bisericii*** (I Corinteni 12, 7) ***şi pentru convertirea necredincioşilor*** (I Corinteni 14, 10). ***Darurile lui Dumnezeu trebuie să fie întru bunătate, spre folosul tuturor*** (I Corinteni 4, 1 – 2; I Timotei 4, 14; I Petru 4, 10).

Legătura indisolubilă Creator – creație prin energiile necreate

Îngerii, ca şi oamenii, au fost creați de Acelaşi Dumnezeu şi se împărtăşesc şi ei de feluritele energii ale lui Dumnezeu, precum înțelepciunea, sfințenia şi altele. Nici o zidire a lui Dumnezeu nu poate fi lipsită de una sau mai multe energii necreate ale lui Dumnezeu, deoarece Dumnezeu este nescris împrejur şi necuprins pretutindenea, arătându-se în toate şi peste tot. Dumnezeu este şi în satana şi în diavoli, fiindcă este necuprins şi pe toate le cuprinde. Deci, precum satana este în văzduh dar nu se vatămă, fiind şi Dumnezeu de față acolo, şi precum păcatul este prezent în suflet, asemenea şi darul lui este prezent în suflet, nimic vătămându-se sau amestecându-se, întunericul cu lumina, nici nu poate răutatea să aibă împărtăşire cu curățenia.

Deci la Dumnezeu nu este nici o răutate ipostatică de vreme ce El nu se vatămă de nimic[16]. Energiile lui Dumnezeu care sunt în diavoli formează puterea Lui cea atotstăpânitoare, deoarece diavolii nu pot face nimic fără voia şi îngăduința lui Dumnezeu (Iov 1, 12 – 13; 2, 4 – 7; II Corinteni 1, 12).

De mare nevoie este ca Dumnezeu să nu îşi retragă puterea Sa atotstăpânitoare acum din îngerii cei răi, căci dacă ei ar fi lăsați liberi ar face din lume un al doilea iad. Numai la sfârşitul lumii va fi dezlegat satana timp de 1260 de zile (trei ani şi jumătate) spre a lucra asupra celor credincioşi cu înşelăciunile sale (I Ioan 2, 18) şi mulți antihrişti vor fi în timpurile din urmă (Matei 24, 12; II Tesaloniceni 2, 3; I Timotei 4, 1). ***Ispitele ne sunt în viață de mare folos, de vom avea răbdare în ele. Deoarece ele se trimit cu îngăduința lui Dumnezeu pentru încercarea credinței noastre (I Petru 1, 6 – 7), pentru încercarea dragostei noastre față de Dumnezeu (Deuteronom 13, 3) şi pentru încercarea supunerii noastre, deoarece Dumnezeu nu ispiteşte pe nimeni (Ioan 13, 14). Apoi, Dumnezeu fiind prea drept, nu îngăduie ca noi să fim ispitiți mai presus de puterile noastre (I Corinteni 10, 13).***

Sfântul Dionisie Areopagitul, zice aşa: ***„Dumnezeu este totul întru toate şi întru nimenea nimic. Şi dintru toate, tuturor se cunoaşte, iar din nimic nimănui”***[17].Taina acestor cuvinte se arată luminat prin teologia catafatică (afirmativă) şi prin teologia apofatică (negativă). Când mintea noastră se suie prin zidiri către Ziditorul, văzând şi înțelegând cuvintele cele din zidiri, asemănându-se cu Ziditorul, atuncea unelteşte teologia cea adeveritoare şi suitoare (catafatică), numind pe Dumnezeu Înțelept, Bun, Lumina, Soare, Aer, Foc şi toate cele ce sunt, fiind pricinuitor al acestora. Iar după ce se va sui cu duhul şi mai presus de fire la Ziditorul şi va vedea că nu este asemenea cu toate zidirile, ci fără de asemănare le întrece pe acestea, atunci unelteşte teologia apofatică, numind pe Dumnezeu cu tăgăduire şi covârşire mai presus de înțelepciune şi mai presus de bunătate.

Şi Sfântul Ioan Damaschin, arătând că nici o zidire nu poate atinge ființa lui Dumnezeu, zice aşa: „Dumnezeu a creat astfel lumea spirituală, adică pe îngeri şi pe toate cetele cereşti, şi este clar că acestea au o natură spirituală şi incorporală în comparație cu materia căci numai Dumnezeirea este cu adevărat nematerială şi incorporabilă. Dumnezeu apoi crează pe om cu mâinile Sale proprii din natura văzuta şi nevăzuta, după chipul şi asemănarea Sa. A făcut corpul din pământ, iar sufletul rațional şi gânditor l-a dat prin suflarea Sa[18]***.***

Tot *Sfântul Ioan Damaschin* zice: ***„Aceasta numim la om chip dumnezeiesc căci cuvintele „după asemănare” arată asemănarea cu***

[16] Sfântul Macarie Egipteanul, *Cuvântul 16*, în „Omilii”, traducere din limba greacă de Macarie Ieromonahul, Bucureşti, anul 1775/2009, p. 147;
[17] Sfântul Dionisie Areopagitul, *Despre dumnezeieştile numiri*,cap. 7; în, *Opere complete şi Scoliile Sfântului Maxim Mărturisitorul*, traducere, introducere şi note de Pr. Dumitru Stăniloae, ediție îngrijită de Constanța Costea, Editura Paideia, Bucureşti, 1996, p. 189;
[18] Sfântul Ioan Damaschin, *Dogmatica*, traducere, introducere şi note de Pr. Prof. Dumitru Fecioru, E. I. B. M. B.O. R., Bucureşti, 2004, p. 58 – 59;

Dumnezeu în virtute, atât cat este posibil. Trupul şi sufletul au fost făcute simultan şi nu mai întâi unul şi apoi celălalt, după cum în chip greşit arăta Origen. Sfinții Părinți spun că omul este făcut de Dumnezeu ca un alt Dumnezeu după dar, nu după ființă"[19].

Să înțelegem, ***deci, că atât îngerii cu toate cetele cereşti, cât şi omul zidit după chipul şi asemănarea lui Dumnezeu nu ating cu nimic ființa lui Dumnezeu, care e în veci neînțeleasă de nimeni. Aceasta înseamnă că Dumnezeu este totul în toate prin energiile Sale cele necreate, nu prin ființa Sa. Iar prin ființa sa nu este cunoscut nimic nimănui. Ființa lui Dumnezeu nu se descoperă, nici se poate cunoaşte vreodată nimănui din nici o creație şi nici o minte a celor din cer şi de pe pământ n-o poate cuprinde în veci.***

Sfântul Grigorie Palama – teolog al energiilor necreate

Energiile necreate în opera Sfântului Grigorie Palama

Volumul al IV-lea al ediției critice Palamas, *Apanta erga* editată de P. Hrestou, cuprinde toate scrisorile Sfântului Grigorie Palama redactate pe toată durata controverselor dogmatice (1341 – 1358), scrisori adresate atât adversarilor săi, cât şi celor de o credință cu el, prietenilor, după cum unele dintre acestea sunt adresate monahilor, prezentând într-o manieră sintetică şi accesibilă toate argumentele palamite împotriva adversarilor, varlaamiți şi akindynişti, fapt care le sporeşte valoarea apologetică, dar, mai ales, ne fac pe noi astăzi să înțelegem adevărata amploare a acestor dispute dogmatice, importanța lor în epocă, adevărata dimensiune a luptelor şi polemicilor din sânul Bisericii, impactul pe care acestea le-au avut în conştiința oamenilor de atunci, din cele mai variate medii sociale.

Alte *Scrisori* sunt adresate unor persoane încă ezitante cu privire la calea credinței. Acestora, Sfântul Grigorie le dedică numeroase scrisori cu scopul vădit de a-i întoarce la dreapta şi adevărata credință şi mărturisire, în acord cu dogmele Sfinților Părinți ai Bisericii Ortodoxe. Multe din ele reflectă activitatea pastorală a Sfântului, grija neobosită pentru turma aflată în pericol de a fi sfâşiată de lupii ereziei, dragostea de adevăr, de predania sfintei Biserici, acordul în duh cu Sfinții Părinți trăitori şi teologhisitori. Scrisori precum acestea au avut harul de a-l întoarce pe sfântul Nicolae Cabasilas, care inițial fusese atras de

---

[19] Ibidem;

intelectualismul şi raționalismul lui Varlaam şi care ulterior a devenit unul dintre cei mai fervenți mărturisitori isihaşti. Şi poate tot lui i-a fost dedicat şi dialogul *Theophanes*, şi acesta încă netradus, care este un expose catehetic al dreptei credințe.

Majoritatea acestor scrisori sunt texte inedite nu numai cititorilor români, ci şi străini, ştiindu-se faptul că s-a tradus foarte puțin din opera acestui mare gânditor ortodox. Ele sunt documente vii, mărturisind şi reflectând focul polemicilor şi controverselor în jurul teologiei isihaste, fiind astfel, dintr-un anumit punct de vedere, mult mai accesibile decât amplele tratate cum sunt *Triadele*, fiindcă, adresate unor persoane cu pregătire teologică diferită atât ca trăire şi experiență, cât şi ca educație dogmatică, ele prezintă toate argumentele palamite mult simplificate - desigur şi din pricina limitelor impuse de genul epistolar. Un alt aspect important pentru care ele merită toată atenția este faptul că prezintă şi circumstanțierea şi contextualizarea istorică a acestor controverse, care fac atât de vie personalitatea sfântului Grigorie şi odată cu el, schițează profilul spiritual al unei întregi epoci, care se vădeşte una de mare efervescență culturală şi duhovnicească.

Prima scrisoare a volumului este cea Către Monahul Arsenie, de la Mănăstirea Stoudion, care la început, ca şi Cabasilas, s-a arătat reticent față de Sfântul Grigorie, dar apoi în fața mărturiilor din sfinții Părinți, simte rătăcirea antiisihastă ; simțindu-se derutat de confuzia din Biserică, îi scrie sfântului Palama cerându-i lămuriri cu privire la unele învinuiri ale lui Akindyn. Acest monah Arsenie, pe care sfântul Grigorie, îl numeşte înțeleptitul de Dumnezeu, era un călugăr cultivat, el însuşi autor al unor lucrări de mai mică amploare, care nu s-au păstrat. S-a păstrat un encomion în versuri adresat sfântului Grigorie şi un cuvânt de întâmpinare **Κατά Λατίων** la care Sfântul Grigorie îi răspunde, recomandându-i să citească *Tomul Agioritic* scris cu doar doi ani mai înainte, precum se mărturiseşte în chiar cuprinsul scrisorii, deci scrisoarea datează de la sfârşitul anului 1342[20]. Akindynos însuşi nu începuse încă să scrie, dar dobândise sprijinul unora dintre conducătorii Bisericii şi instiga, uneltind împotriva lui Palama, care se apără demascându-l atât pe el cât şi pe cei din jurul lui, învinuindu-l Ia rându-i că nu respectă prescrierile decretelor sinodale 1 şi II, prin care Akindynos, riscă să fie blestemat şi rupt de la sobornicească adunare a creştinilor, ca următor şi ucenic al lui Varlaam.

Energiile necreate. Câteva precizări şi distincții

Mai presus însă de acestea, conținutul scrisorii, lămureşte una dintre cele mai delicate chestiuni privitoare la doctrina energiilor necreate, şi anume

[20] Sfântul Grigorie Palama, *Filocalia a VII-a*, p. 207 – 208;

problema dumnezeirii, ca o altă numire pentru energie, precum şi relaţia dintre Duhul Sfânt şi energiile necreate, dacă este o singură energie sau mai multe energii, raportul dintre unitate, unicitate şi diferenţă, problema „ditheismului”, pe care sfântul Grigorie le lămureşte, făcând apel la scrierile Sfinţilor Părinţi, Dionysie Areopagitul, Sfântul Grigorie Teologul, Vasile cel Mare, Athanasie cel Mare, Grigorie al Nyssei. În sfârşit, sfinţii părinţi începând cu sf. Dionysie vorbesc în armonia Duhului, despre o singură dumnezeire comună tuturor ipostasurilor divine, şi pe care adesea o foloseşte ca sinonim pentru natura dumnezeiască, alteori însă ea este sinonimă cu energia dumnezeiască necreată care caracterizează natura dumnezeiască. În ambele cazuri, spune sfântul Grigorie Palama, urmând îndeaproape, – fără nici un corectiv sau altfel de adaos, nici măcar hermeneutic textului din *Numirile dumnezeieşti* ale Sfântului Dionysie[21], ***energia/dumnezeire este absolut transcendentă şi caracterizează în mod exclusiv relaţia şi modul de a fi al naturii dumnezeieşti şi al Sfintei Treimi. În toate textele palamite când termenul de energie necreată sau cel corespondent, de dumnezeire este aplicat la natura dumnezeiască sau la Sfânta Treime, în mod consecvent sfântul o numeşte pe ea necompusă, simplă, una, comună tuturor celor trei ipostasuri, dar ea însăşi neavând ipostas propriu, este „viaţa” lăuntrică a „fericitei dumnezeiri” cum o numeşte sfântul Dionysie şi după el Sfântul Grigorie, este unimea Treimii.*** Această energie nu există retrasă în sine, ci ea se comunică prin diverse manifestări în afară spre creatură, din iubire faţă de firea creată şi din dorinţa de a ne face părtaşi vieţii ei prin unirea şi atingeri le energiilor Duhului care, prin această, ieşire (ekstasis) din sine însăşi, nu îşi pierde nicidecum calitatea de a fi necreată, transcendentă, unitară şi comunitară, dar împărtăşindu-se ierarhic, şi prin urmare diferenţiat şi multiplu unei făpturi diferenţiate şi multiple. În acest spaţiu al manifestărilor energetice în lumea creată multiplă şi diversă, putem vorbi de mai multe energii ale Duhului, care pogorându-se la asemănarea noastră, îmbrăţişează întreaga creaţie, unindu-se cu ea prin harul îndumnezeitor şi binefăcător al „agatharhiei” şi „thearhiei” desăvârşite, ea necunoscând în sine prin aceasta nici compunere, nici dezbinare.

Această distincţie nu a perceput-o Jacques Lison în cartea sa *L 'Esprit répandu* şi înţelege în mod cu totul eronat că Fiul şi Duhul Sfânt ar fi simple „energii ale Tatălui”, punând pe seama lui Palama o afirmaţie pur akindynistă, spre oroarea sfântului, exprimată şi în traducerea noastră, cu privire la Akindyn şi la toţi cei ce i-au urmat care i-au corupt atunci ca şi acum scrierile, atribuindu-le expresii (**κακωδωξας**)[22] care nicidecum nu se regăsesc în textele palamite, cu adevărat; ori, Akindyn era cel care, contrazicând doctrina energiilor necreate, susţinea că singurele energii necreate care ar putea izvorî de la natură nu pot fi decât Fiul şi Duhul[23], declanşând din partea sfântului Grigorie nu numai mulţime

[21] Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, *op. cit.*, p. 55;
[22] Jacques Lison, *L 'Esprit Repandu, la pneumatologie de Gregoire Palamas,* Cerf, Paris, 1994, p. 144 – 145;
[23] Dumitru Stăniloae, *Viaţa şi Învăţătura Sfântului Grigorie Palamas,* Editura Scripta, Bucureşti, 1993,p. 133 – 134.

de întâmpinări şi respingeri, ci şi nenumărate anatematisme, reiterate pururi prin *Tomurile Sinodale I* şi *II*. De fapt, toată rătăcirea lui Akindyn provine din faptul că refuza să admită distincția palamită între natură şi energiile necreate. Sfântul Grigorie îi reproşează că, prin această identificare a ființei cu lucrarea, fie îl socoteşte pe Dumnezeu fără lucrare, fie îl socoteşte lucrare pură. . Deci vedem că aberația lui Lison are la bază identitatea de tip akindynist între ființă şi energie. Căci de vreme ce nu există diferență de identitate între cele două, nimic nu împiedică, ca Fiul şi Duhul să fie lucrări ale Tatălui, iar o minte sănătoasă nu poate concepe ceva atât de aberant. ***Consecința imediată a acestei identificări, este că noi nu ne deosebim de Hristos, căci şi noi ne unim cu ființa dumnezeiască. Harul, este ființa celor trei persoane, sau este Tatăl, Fiul şi Duhul Sfânt. De aceea nu e nici o deosebire între harul Duhului Sfânt şi însuşi Duhul Sfânt. În general, nu există alte lucrări şi puteri decât cele trei persoane.*** Nu ştim care este sursa acestei afirmații, fiindcă nici o dogmatică a sfinților Părinți nu propovăduieşte că energiile necreate au ipostas propriu, ci că dimpotrivă, ele caracterizează ipostasul, fiind atribute ale ipostasului. ***Potrivit Sfântului Chiril al Alexandriei, în Dialogul Despre Sfânta Treime, se spune despre natură, şi aceasta ca principiu general, că firea nu poate exista în afara unui ipostas[24]. Dar că energia fie simplă, fie multiplă, ar putea avea ipostas propriu, aceasta niciunde nu o mărturiseşte Sfântul Grigorie Palama şi nici unul dintre sfinții părinți ai Bisericii. Că cele trei persoane ipostatice ale sfintei Treimi au energie proprie, care după natură este una simplă şi necompusă, iar după ipostas, este diferențiată, potrivit lucrărilor care derivă din proprietățile lor idiomatice ca părințime, fiime şi purcedere, este cu totul altceva, dar invers, adică energia/energiile să aibă ipostasuri, este de neconceput, şi aceasta o înțeleg numai latinii, potrivit nu ştim cărei teozofii, care nu duce decât la cel mai sigur politeism, fapt subliniat în nenumărate rânduri de Sfântul Grigorie.*** Ca răspuns la confuziile lui Akindyn, Sfântul Grigorie face unele precizări care lămuresc cu exactitate sensul în care putem vorbi despre Fiul şi Duhul ca puteri, lucrări şi energii ale Tatălui: „dacă se numeşte **uneori** şi Duhul har, se numeşte pentru că este **cauza** harului. Sau dacă se numesc uneori Fiul şi Duhul puteri sau lucrări dumnzeieşti, puteri ale Tatălui [în calitate de cauză, precum şi Duhul se numeşte har în calitate de **cauză a harului**], se numesc ca unele ce împlinesc voia Tatălui, ca unele ce sunt **izvorul** [deci cauza] puterilor şi lucrărilor. Dar e şi deosebire radicală între ele şi puterile şi lucrările în sens propriu: Fiul şi Duhul sunt de-sine-subzistente (**ένυπόστατοι**) [fără îndoială, ca ipostasuri, nu ca energii n.n.] pe când ultimele sunt nesubzistente prin ele **ανυπόστατοι**. De aceea, de câte ori e numit Fiul şi Duhul Sfânt putere, lucrare sau har, totdeauna se subânțelege de-sine-subzistent [adică nici mai mult nici mai puțin decât ipostas, fiindcă de sine subzistent este traducerea literală a gr. **ipostas**, n.n.]. Toate puterile şi lucrările sunt comune

[24] Sfântul Chiril al Alexandriei, *Scrieri – partea a treia – Despre Sfânta Treime,* în „P.S.B.", vol.40, E.I.B.M.B.O.R., Bucureşti, 1994, p. 176;

celor trei persoane. Dar nu sunt ipostatice (de sine-subzistente), ci emană din persoane nedespărțindu-se de ele. Fapt pentru care pururea sfântul Grigorie mărturiseşte insistând aproape în fiecare tratat, tocmai asupra a două atribute ale energiei/energiilor necreate, cunoscând bine reaua înțelegere a Latinilor, atribute care lămuresc întreaga confuzie: **ανυπόστατοι** και **ένυπόστατοι** [ne-ipostatic şi en-ipostaziat]. Primul termen arată energia dumnezeiască identificată cu dumnezeirea, cu mențiunea că aici dumnezeirea nu desemnează firea, energie care este ne-ipostatică, fiind comună Sfintei Treimi; admițând că ea ar putea avea ipostas propriu, admitem implicit un al patrulea ipostas. Dar energia ne-ipostatică poate fi en-ipostaziată, manifestându-se adică într-un ipostas, dumnezeiesc, potrivit proprietăților lui idiomatice, sau omenesc, prin unirea cu sufletul omenesc pe care îl face părtaş Duhului Sfânt, îndumnezeindu-l.

Terminologia sfântului Grigorie nu ni se pare deloc ezitantă aşa cum susține acelaşi autor, vădit neînțelegând exact temenii şi distincțiile palamite. Dimpotrivă, teologul grec păstrează în mod coerent pe parcursul întregii scrisori distincțiile între energia dumnezeiască şi energiile harului, atribuindu-le cu grijă numiri proprii realității desemnate. Astfel, observăm, spre deosebire de Lison, că termenul **άυθυπόστατος** [de-sine-subzistent] este folosit fără nici o ezitare cu strictă referire la energia necreată una, necompusă, aparținând planului transcendent, ca una care este necauzată, neavând început, sau cu privire la numirile naturii divine ea însăşi necreată, de-sine-subzistentă şi nepricinuită, Iar cu privire la energiile Duhului, care îşi au obârşia în Duhul Sfânt şi care sunt împărtăşite prin el, sfântul nu mai foloseşte termenul **άυθυπόστατος**, nefiind cu putință ca manifestările energiilor şi ale darului Duhului Sfânt să fie de-sine-subzistente, ci ele subzistă tocmai prin darul Duhului Sfânt, fără ca prin pierderea lui auto, să piardă şi caracterul lor necreat.

Sfântul Grigorie Palamas şi tradiția cappadociană. Câteva noi diatribe pe marginea „corectivului palamit”

Unul dintre cele mai controversate articole pe tema palamismului aparținând Părintelui John Meyendorff, este, fără îndoială, cel care a lansat contestata idee a „corectivului palamit”. Alexander Golitzin[25], recunoscut prin ortodoxia lui fermă, vedea în această idee o concesie făcută receptării occidentale a Sfântului Grigorie, şi aşa mult denaturată de lunga tradiție latină varlaamită. Se susține astfel că acest „corectiv” palamit este aplicat în mod universal cu privire la doctrina energiilor necreate, anume că Sfântul Grigorie a

[25] Alexander Golitzin, *Dionysius the Areopagite in the Works of Gregory Palamas*, în „St. Vladimir's Theological Quarterly”, 46:2 (2002), p. 163 – 190;

ajuns la această doctrină prin deducţie, că ea nu ar fi fost formulată explicit nicăieri şi aceasta în ciuda nenumăratelor mărturii patristice pe care Sfântul Grigorie nu a încetat să le aducă în sprijinul unei dogme care, în mod paradoxal, avea să poarte până în cele mai recente răstimpuri stigmatul originalității. Singurul temei al originalității Sfântului Grigorie este numai necunoaşterea, ignoranța absolută din partea celor ce l-au învinuit astfel, a tradiției ortodoxe a Sfinților Părinți pe această temă, bine conturată încă de la primele mărturisiri de credință, aparținând sfinților Cappadocieni. Astfel această distincţie apare exprimată într-una dintre cele mai frumoase *Scrisori* ale sfântului Vasile cel Mare, către medicul Eustathe[26], în care apare explicit formulată, şi aceasta nu doar *in nuce*, nu numai dogma distincţiei energiilor necreate de natura dumnezeiască, ci prototipul acestei distincţii, care este distincţia dintre natură şi ipostas, reputată a fi mult mai tardivă, de dată chalcedoniană: „În învinuirea care ni s-a adus ni s-au reproşat două lucruri: cel dintâi ar fi că despărțim ipostasurile, al doilea să nu mai punem la plural nici una dintre numirile pe care le atribuim lui Dumnezeu, ci după cum s-a mai spus, să vorbim la singular, să spunem că e vorba de o singură bunătate, o singură putere o singură Dumnezeire, şi tot aşa şi cu oricare dintre desăvârşirile de acest fel ...”[27].

Distincția între natură şi lucrări este aici, ca şi în multe alte locuri, explicit expusă de sfântul Vasile cel Mare: „dar natura divină, sub toate numirile câte s-ar putea imagina, nu poate fi exprimată, în esenţa ei, aşa cum ar vrea-o învăţătura noastră. Când însă am atribuit lui Dumnezeu numirile de *binefăcător*, de *bun*, de *drept* şi toate celelalte de acelaşi fel, la deosebitele Lui lucrări sau energii ne-am gândit; dar natura celui care lucrează prin ele noi n-o mai putem descoperi prin cunoaşterea intuitivă a faptelor Lui ... deci altceva este substanța sau ființa[28], pentru care nu s-a aflat termenul în stare să o facă cunoscută, şi altceva e şi semnificaţia numirilor pe care le poartă şi care li se dă pe temeiul unei activităţi ori a unei vrednicii oarecare”[29].

La acest citat precum şi la multe altele, observăm că nu este nevoie de nici un corectiv palamit, ci că dimpotrivă ele exprimă limpede fără echivocuri sau numai sugestii, doctrina palamită, la citatele din Sfântul Vasile Cel Mare, Sfântul Grigorie adaugă şi pe acelea ale altor Părinți Capadocieni, în special Sfântul Grigorie Teologul şi Sf. Grigorie de Nyssa citaţi consecvent în această scrisoare, pentru autoritatea pe care ei o reprezintă în sânul ortodoxiei. Este de altfel un fapt cunoscut că întreaga apologetică palamită se sprijină deliberat pe citate şi mărturii patristice. Este semnificativ că *Tomul sinodal I* şi *II* sunt în întregime alcătuite, eşafodate pe mărturii din sfinţii Părinţi ai Bisericii. Printre

[26] Este vorba despre Scrisoarea 189, III – IV, Sfântului Vasile cel Mare, *Scrisori. Despre Sfântul Duh*, E. I. B. M. B.O. R., Bucureşti, 1988,p. 202;
[27] Sf. Vasile Cel Mare, op.cit., p. 385;
[28] Hierotheos Vlachos, *Sfântul Grigorie Palamas, Aghioritul*, Bunavestire, Bacău, 2000, p. 382; În mod concret, aş spune că în gândirea Sfântului Atanasie cel Mare firea este identică cu ipostasul, în timp ce gândirea Sfântului Vasile cel Mare, care în cele din urmă a prevala, firea se diferenția de ipostas din citatul redat de noi se vede că făcea distincția şi între natură şi energii;
[29] Ibidem, p. 389;

aceştia, cea mai mare autoritate revine Cappadocienilor şi Sfântului Atanasie cel Mare, adevărate dreptare de credinţă. Dar ceea ce este mai important e faptul că „reflexul" apologetic palamit este condiţionat de neîncetata referinţă la surse patristice, până la a face din aceasta aproape o „metodă sinodală", metodă pe care o regăsim şi într-un tratat independent, de inspiraţie palamită, Canonul de rugăciune al Sfinţilor Calist şi Ignatie Xanthopoli[30].

Teologia contemporană românească şi chiar cea ortodoxă, în general, a fost în mod simţitor îmbogăţită în ultimul timp prin activitatea de excepţie desfăşurată de părintele Dumitru Stăniloae, recunoscut ca fiind cel mai mare profesor al ortodoxiei secolului nostru. Fin observator al subtilităţilor patristicii răsăritene şi apusene, cunoscător de seamă al gândirii protestante şi catolice din perioada medievală şi din ultimele secole, om al condeiului, surprinzător al farmecului, dar şi capcanelor prezente în lucrările de cultură ori filozofie ale epocii sale sau anterioare acesteia, părintele Stăniloae este persoana cu care a binecuvântat Dumnezeu pe români şi Ortodoxia. Fără truda şi sudoarea vărsată în munca sa, nu am mai fi putut vorbi astăzi cu aşa uşurinţă despre viaţa, opera şi învăţătura Sfântului Părinte Grigorie Palama.

Experienţa întâlnirii cu Hristos, în lumină, prin rugăciunea inimii, a fost provocată de critica făcută de călugărul Varlaam, venit din Occident, să-şi dea o fundamentare teologică. Exponentul ei prin care şi-a realizat această fundamentare a fost Sfântul Grigorie Palama. Acest lucru a fost pe de o parte un bine, căci fără această fundamentare experienţa isihastă nu şi-ar fi asigurat poate o continuitate, sau ar fi fost expusă la diferite interpretări bizare. Dar critica inspirată de o gândire scolastică intelectualistă – care cu înfocarea oricărei mişcări nou-născute afirma cu unilateralitate simplistă unitatea lui Dumnezeu, fără o înţelegere pentru experienţa reală a Lui şi pentru înţelegerea mai suplă şi mai complexă a lui Dumnezeu, pe care ea o necesită – a făcut şi pe apărătorul teologic al acestei experienţe să formuleze doctrina despre Dumnezeu implicată în această experienţă, într-un mod care li se părea adversarilor că nu se conciliază cu unitatea lui Dumnezeu, ai cărei susţinători ei se socoteau. Iar aceasta a adâncit şi prelungit distanţa dintre gândirea teologică occidentală – pe care criticii experienţei isihaste pretindeau că o reprezintă şi care a fost acceptată ca atare în Occident – şi cea răsăriteană[31].

Sfântul Grigorie Palama se remarcă în prezent ca fiind o persoană deosebit de importantă în istoria patristică, fiind un apărător şi în acelaşi timp un adept al isihasmului, având meritul de a formula şi de a clarifica dogma cu privire la energiile divine.

---

[30] Sfântul Calist Patriarhul, *Filocalia a VIII-a*, E. I. B. M. B.O. R., Bucureşti, 1977, traducere de Pr. Prof. Dr. D. Stăniloae, p. 17 – 225;

[31] Sfântul Grigorie Palama, *Filocalia a VII-a*, p. 205;

„Destinul omului în creştinism este acela de ajunge un Hristos prin asemănare, adică un fiu adoptiv al lui Dumnezeu, sau de a ajunge Dumnezeu nu prin identitate, ci prin participarea la natura dumnezeiască”[32].

Bibliografie

1. *Biblia* sau *Sfânta Scriptură,* E.I.B.M.B.O.R., Bucureşti, 1995;
2. Bria, Pr. Prof. Ioan , *Dicționar de Teologie Ortodoxă*, E. I. B. M. B.O. R., Bucureşti, 1981;
3. Calist Patriarhul, Sfântul, *Filocalia a VIII-a*, traducere de Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, E. I. B. M. B.O. R., Bucureşti, 1977;
4. Chiril al Alexandriei, Sfântul, *Scrieri – partea a treia – Despre Sfânta Treime,* în „P.S.B.”, vol. 40, E.I.B.M.B.O.R., Bucureşti, 1994;
5. Crainic, Nichifor, *Sfințenia – Împlinirea Umanului*, Editura Mitropoliei Moldovei şi Bucovinei, Iaşi, 1993;
6. Dionisie Areopagitul, *Despre dumnezeieştile numiri*, în *Opere complete şi Şcoliile Sfântului Maxim Mărturisitorul*, traducere, introducere şi note de Pr. Dumitru Stăniloaie, ediție îngrijită de Constanța Costea, Editura Paideia, Bucureşti, 1996;
7. Damaschin, Sfântul Ioan, *Dogmatica*, traducere, introducere şi note de Pr. Prof. Dumitru Fecioru, E. I. B. M. B.O. R., Bucureşti, 2004;
8. Grigorie Palama, Sfântul, *Filocalia a VII-a*, traducere de Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, E. I. B. M. B.O. R., Bucureşti, 1977;
9. Holy Apostles Convent and Dormition Skete, *Viața şi nevoințele celui între sfinți Părintele nostru Grigorie Palama Arhiepiscopul Thessalonicului*, în *The Lives of the Pillars of Orthodoxy*, Buena Vista,

[32] Nichifor Crainic, *Sfințenia – Împlinirea Umanului*, Editura Mitropoliei Moldovei şi Bucovinei, Iaşi, 1993, p. 19;

Colorado, USA, 1990, traducere de Făgețean, Constantin, Editura Egumenița;

10. Macarie cel Mare, Sfântul, *Cuvântul 16*, în „Omilii”, Bucureşti, 1775/2009;
11. Mazilu, Dan Horia , *Literatura română în epoca renaşterii*, Ed. Minerva, Bucureşti, 1984;
12. Rămureanu, Pr. Prof. Dr. Ioan , *Istoria bisericeasca universală*, E.I.B.M.B.O.R., Bucureşti, anul 1992;
13. Stăniloae, Pr. Prof. Dumitru, *Viața şi învățătura Sfântului Grigorie Palama*, Editura Scripta, Bucureşti anul 1993;
14. Tenace, Michelina, *Creştinismul Bizantin. Istorie, teologie, tradiții monastice*, traducere de Cistelecan, Alexandru, Editura Cartier istoric, Bucureşti, anul 2005;
15. Vasile cel Mare, Sfântul, *Scrisori. Despre Sfântul Duh*, E. I. B. M. B.O. R., Bucureşti, 1988;
16. Vlachos, Hierotheos, *Sfântul Grigorie Palamas, Aghioritul*, Bunavestire, Bacău, 2000;
17. *** *Triod*, ed. a VII-a, E. I. B. M. B.O. R., Bucureşti, 1970.